

HÄLSA och SJUKDOM i KULTURELLT PERSPEKTIV

14 april 2015

Batja Håkansson

Leg läk, fil kand

International Health Care Services, Stockholm

TRAUMA

Många olika betydelser

Grekiska: Sår, skada (ursprungligen kroppsligt, senare även psykiskt)

TRAUMA och PTSD/PTG

Inte bara **posttraumatiskt stressyndrom (PTSD)** eller andra **negativa effekter** (t ex sorg/depression)

Även **positiva effekter** t ex **posttraumatisk växt (PTG)** är möjliga.

Vilken effekt det blir beror på samspel mellan genetik och förhållanden både före och **efter** traumatiska händelsen

PTSD

Mycket varierande siffror beträffande förekomst

Enl flesta studier: Stora flertalet som utsatts för trauma får ej PTSD men många lever med långvariga traumaorsakade skador och funktionsnedsättningar

Vilket betyder att man inte kan bortse från att traumatiska skador av olika slag utgör ett stort problem och lidande för både individ och samhälle.

Diagnosen PTSD missas ofta, särskilt om vårdgivare-patient/klient har olika referensramar och olika sätt att förstå och uttrycka lidande och sjukdom

KULTUR och DIAGNOSTIK

Exemplet **DSM-5** (*American Psychiatric Association 2013*)
Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

Omdiskuterad!

Global tillämpning ifrågasatt pga alltför ”amerikansk”. Jmfr WHO:s ICD (Sverige)

Kritiserad för att vara antingen för mycket eller för lite biomedicinsk
(neurobiologisk)

KULTUR och DIAGNOSTIK

Nackdelar trauma begrepp och diagnos ptsd:

Förenkling av upplevelsernas komplicerade och varierande natur

Risk att man **bortser från övriga viktiga frågor** som kan utgöra **större problem**

För mkt fokus på **enstaka "händelse"** i stället för att uppmärksamma **upprepade eller långvariga svåra situationer**

Risk för **Medikalisering** och **"krympande normalitet"**

Ej kulturellt allmängiltigt (USA/Västvärldsmodell)

Exempel: "Andra tsunamin på Sri Lanka"

Ref: *E Watters, Crazy like us - the globalization of the American psyche, 2011*

KULTUR och DIAGNOSTIK

Fördel diagnos:

Lidandet kan bli begripligt, få mening (KASAM)

Ger bekräftelse, legitimitet, i många fall bättre psykiska, fysiska och socioekonomiska överlevnadsmöjligheter (ex krigsveteran)

PTSD

- 1) Återupplevande, "flashbacks"
- 2) Undvikande
- 3) Förhöjd "arousal" vaksamhet, anspändhet

Sårbarhet: ökad risk för utveckling av PTSD t ex hos personer med medfött och/eller förvärvat "överkänslighet", t ex för personer med **tidigare** traumatiska upplevelser fr a i barndomen

Omgivning inkl kultur kan påverka genetiken och själva traumaupplevelsen, kan både försämra men också öka motståndskraften mot traumatisk och annan form av stress

Trauma- and Stressor-related Disorders (DSM-5)

Akut Stressyndrom

PTSD (efter 1 månad)

CPTSD ”Komplex PTSD”

efter långvariga allvarliga traumatiska förhållanden
t ex barn- och kvinnomisshandel, övergivenhet (barn),
våldtäkt, tortyr, konc.läger eller liknande fångenskap.

PTSD

Mkt vanligt med **felaktig diagnos** (t ex att man ställt diagnos "gränopsykotisk", "psykos" inklusive schizofreni i stället för PTSD) hos invandrare/minoritetsbefolkning.

Diagnosändring efter att man använt **sociokulturellt** anpassade diagnostiska metoder t ex **Intervju för Kulturformulering (DSM)**

Flera andra skäl till att man **missar trauma...**

Kulturformuleringen

Svensk översättning av nya KF (DSM 5) p g

BEHANDLING av PTSD

- Stabilisering
Socialpsykiatriska insatser för att trygghet. Psykoedukation
- Traumabearbetning
"Väst": Berätta...
- Hjälptill att gå vidare, förebygga återfall

BEHANDLING

Medicinering

OBS! Kulturella + etniska/genetiska **skillnader** beträffande **läkemedelsmetabolism**, men variationen inom etniska grupper **större** än *mellan* etniska grupper (**biologisk mångfald!**)

Därför rekommenderas, som i övriga sammanhang,

*personcentrerad individuell
behandling inkl läkemedelsbedömning.*

Vad är det grundläggande som hjälper?

Exempel

Salutogenes

Anton Aronovsky (1923-1994)

- Fokus på vilka faktorer som bidrar till och upprätthåller hälsa
- Begriplighet, hanterbarhet, meningsfullhet, KASAM

Sådant de flesta av oss kan erbjuda...

TACK!